Інна ЧИКАЛО

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕСУРСОЄМНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто концептуальні основи дослідження ресурсоємності національної економіки. Проаналізовано наукові погляди на інтерпретацію проблеми ресурсоємності національної економіки. Розроблено алгоритм дослідження ресурсоємності національної економіки і систематизовано показники економічної діагностики ресурсоємності національної економіки.

Ресурсоємність національної економіки є важливою складовою досягнення економічного ефекту, що в свою чергу виступає передумовою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг на міжнародних ринках. Даний показник акумулює економічні результати виробництва і відображає стан використання ресурсів. З огляду на це, важливого значення набуває еволюція наукових поглядів на інтерпретацію проблеми ресурсоємності національної економіки.

Вивченню питань, пов’язаних з ресурсоємністю присвячено низку наукових досліджень у світовій та вітчизняній науковій літературі. Серед зарубіжних вчених, які працювали над зазначеною проблематикою варто відмітити: Я.В.Кваша, К.Б.Лейкіна, О.Ланге, М.П.Сміта, Г.Г. Будянського, Г.Бурштейна, А.І.Ноткіна, Н.Федоренка, А.Маркондя, С.Педроссо, Д.Страймікіна та інших. В наукових колах України дослідженням окремих питань, пов'язаних із оцінкою ресурсного фактора національної економіки займались такі науковці: В.Г.Андрійчук, Л.Гуляницький, Б.Й.Пасхавер, О.Пустовойт, Б.Панасюк, І.Сергієнко, В.В. Тарасова, Т.Туниця, О.В.Харламова, А.В.Юзефович та інші. Проте, системні та комплексні дослідження ресурсоємності національної економіки в умовах інтеграційних процесів є практично відсутніми, а знання та розуміння суспільством важливості цих питань залишається неповним і несистематизованим.

Цілями даної статті є: висвітлення теоретичних підходів до визначення категорії „ресурсоємність”; розробка алгоритму дослідження ресурсоємності

національної економіки; систематизація показників ресурсоємності національної економіки на основі узагальнюючої класифікації ресурсів, що використовуються в процесі створення ВВП.

Ресурсоємність ВВП є узагальнюючим показником ефективності використання ресурсів, який акумулює економічні результати виробництва і певним чином відображає стан використання ресурсів.

Вперше термін „ресурсоємність" введений в науковий обіг Г.Г.Будянським у 1976 році в праці „Ефективність суспільного виробництва" [1, 101]. Основи дослідження ресурсоємності національної економіки сформовано представниками класичної, неокласичної, неокейнсіанської та сучасної макроекономічних шкіл.

Так, представниками класичної школи сформовано підхід до аналізу ресурсного потенціалу країни на основі класифікації виробничих чинників на три категорії - працю, землю і капітал. Класиками висунуто ідею про те, що національна економіка функціонує за принципом „витрати-випуск", що знаходять відображення у формі співвідношень (виробничих функціях) між матеріальними благами і трудовими ресурсами, які використовуються в матеріальному виробництві і кінцевим результатом. Незважаючи на те, що дана модель є в основному описовою, наукові досягнення представників класичної макромоделі сформували підґрунтя для подальших досліджень у сфері використання ресурсів національної економіки.

Представники неокласичної школи дослідження певних питань, пов'язаних із ресурсоємністю базували на ідеї про те, що кожен чинник виробництва забезпечує відповідну частку виробленого національного продукту [2]. Методика визначення обсягу суспільного продукту відповідно до цієї моделі передбачає розрахунок коефіцієнтів ресурсовіддачі, які є обернено-пропорційними до коефіцієнтів ресурсоємності національної економіки.

Окремі аспекти дослідження ресурсоємності висвітлено і в неокейнсіанській моделі. Особливої уваги заслуговують погляди Р.Харрода, Хікса і Самуельсона, в основі яких закладено методичні основи для визначення таких показників ресурсоємності національної економіки як трудомісткість і

капіталомісткість, встановлено їх взаємозв'язок і вплив на кінцевий результат функціонування економіки [3].

Важливу роль визначенню ресурсоємності національної економіки відведено в моделі міжгалузевого балансу В.Лєонтьєва, в основі якої лежить розроблена ним економіко-математична модель «витрати-випуск», яка розкриває прямі та зворотні зв'язки між галузями, які свідчать про напрями і обсяги потоків товарів і послуг, відповідні пропорції формування суспільного продукту [4]. На основі цих пропорцій визначаються коефіцієнти витрат чинників виробництва (капіталу, праці, природних ресурсів) на одиницю продукції у певній галузі (капіталомісткість, трудомісткість, фондомісткість та матеріаломісткість). Дана модель набула наукового і практичного значення. На даний час Держкомстат України здійснює розрахунок звітних таблиць «витрати-випуск», які відіграють роль інформаційної бази для аналізу ресурсоємності національної економіки.

Першою спробою чітко систематизувати систему капітальних коефіцієнтів (фондомісткість і капіталомісткість), виведених із балансу міжгалузевих даних «витрати-випуск» здійснено польським економістом О.Ланге [5].

Окремі питання, пов'язані із ресурсоємністю досліджуються і вітчизняними науковцями в аспекті їх розгляду на різних економічних рівнях.

Основою формування ресурсоємності національної економіки виступає ресурсоємність продукції, товарів, послуг. Так, в ДСТУ 3051-95(ГОСТ 30166-95) „Ресурсозбереження. Основні положення" наведено наступне визначення даної економічної категорії: „Ресурсоємність продукції, товарів, послуг – сукупність структурно-технічних характеристик, які визначають можливість виготовлення продукції, ремонту і утилізації, а також виконання робіт і надання послуг із встановленими затратами і втратами ресурсів в технологічних циклах" [6].

Поряд із категорією ресурсоємності продукції, товарів, послуг представники енергетичної школи виділяють поняття ресурсомісткості продукції, робіт та послуг під яким розуміють сукупність системно-структурних властивостей, що характеризують склад та вміст зосереджених у

продукції, роботах та послугах ресурсів певного виду за даного рівня розвитку суспільства [7].

Серед вітчизняних науковців найбільш систематизовані дослідження проблем ресурсоємності в агропромисловому виробництві здійснюються В.В.Тарасовою, яка розглядає ресурсоємність як спроможність виробничих ресурсів створювати продукт протягом певного періоду. Дана категорія відображає вміст (ємність) одиниць ресурсів в одиниці продукту. Обчислення ресурсоємності, на думку Тарасової В.В., може здійснюватись на всіх ієрархічних рівнях виробництва: по народному господарству в цілому, по окремих галузях виробництва, по об'єднаннях і підприємствах, по бригадах і інших підрозділах. Складовими елементами ресурсоємності в агропромисловому виробництві В.В. Тарасова виділяє землеємність, матеріалоємність, фондоємність, трудоємність [8, с.60-65].

Окремі питання оцінки ресурсного чиннику розвитку економіки досліджуються Б.Я.Панасюком. Так, в основі розробленої ним середньострокової прогнозної моделі покладено показники матеріаломісткості і капіталомісткості.

Регіональний аспект регулювання ресурсоємності водоспоживання досліджується О.В.Харламовою.

Інші сучасні дослідники (Н.Федоренко, В.Симчера) виділяють показники потенційної та фактичної ресурсоємності. Потенційна ресурсоємність являє собою відношення обсягу потенційних і наявних природних, фінансових, трудових, інтелектуальних і всіх інших ресурсів до створеного на їх основі розрахункового ВВП країни. Фактична ресурсоємність визначається як відношення фактичного обсягу витрачених ресурсів до фактичного ВВП країни. Обчислення потенційних і фактичних показників ефективності використання ресурсів здійснюється з метою визначення і порівняння обсягу ВВП країни, який міг би бути отриманий при повному використанні потенційних і фактично використаних ресурсів відповідно. Ступінь фактичного використання освоєних ресурсів визначається шляхом обчислення коефіцієнтів

загальної і порівняльної ефективності виробництва – матеріаломісткість, фондомісткість, трудомісткість, капіталомісткість [9].

Таким чином, незважаючи на значну теоретико-методологічну базу економічної науки з досліджуваної проблематики, в науковій літературі відсутні чітко систематизовані дослідження даної проблематики на макроекономічному рівні, наявні дискусійні питання щодо розуміння сутності і складових елементів ресурсоємності національної економіки. В основному, об'єктом досліджень виступають матеріальні і трудові ресурси, що лише частково визначають ресурсоємність національної економіки в умовах формування „економіки знань", коли основним джерелом соціально-економічного розвитку виступають інтелектуальні та інформаційні ресурси. На даний час розроблено методичні підходи щодо оцінки інтелектуального капіталу лише на мікроекономічному рівні (підхід Т.Стюарта, методика Тобіна, система оцінки інтелектуального капіталу Лейфа Едвінсона (Scandia Navigator)), а інформаційні ресурси у вітчизняній статистиці оцінюються показником рівня впровадження інформаційних технологій – витрати на інформаційні технології на душу населення, що не враховує витрат інформаційних ресурсів на одиницю створеного ВВП.

Систематизацію теоретико-методологічних аспектів дослідження ресурсоємності вважаємо за доцільне здійснювати в розрізі таких етапів (рис.1):

- визначення сутності дефініції „ресурсоємність";
- розробка єдиного методологічного підходу до обчислення показників ресурсоємності, на основі узагальненого підходу до класифікації ресурсів;
- системний аналіз і оцінка ресурсоємності національної економіки;
- формування моделей (стратегій, концепцій) управління ресурсоємністю національної економіки.

На першому етапі дослідження необхідно визначити суть та економічне значення ресурсоємності. Другий етап дослідження передбачає розробку єдиного методологічного підходу до обчислення показників ресурсоємності на основі використання методу системно-структурного аналізу. Здобутки другого етапу дослідження слугуватимуть теоретико-методологічним підґрунтям для

проведення системного аналізу і оцінки ресурсоємності національної економіки. Результати, одержані на третьому етапі дослідження лежатимуть в основі формування моделей (стратегій, концепцій) управління ресурсоємністю національної економіки. На цьому етапі дослідження здійснюються шляхом використання методів теоретичного моделювання.

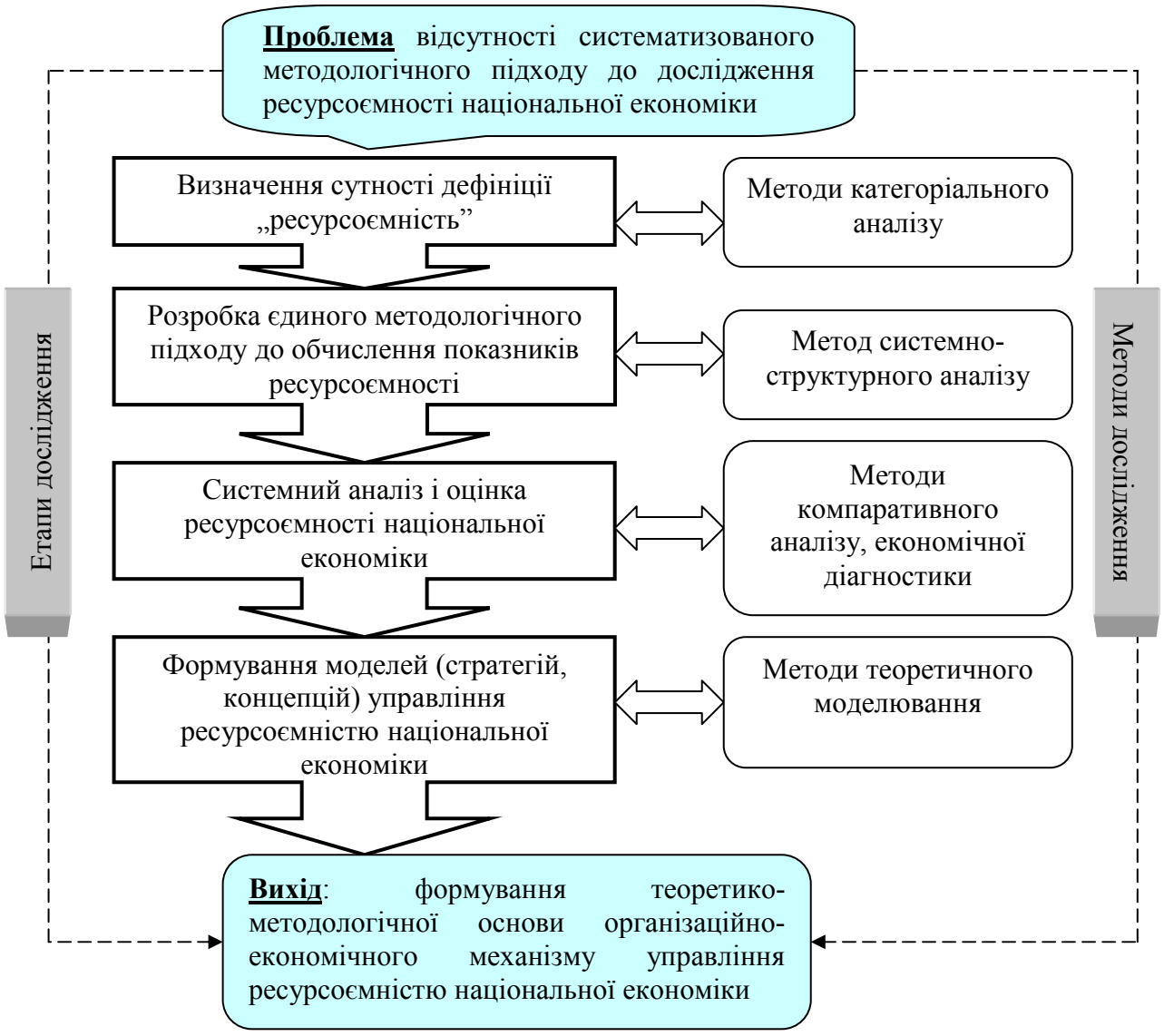

Рис. 1. Алгоритм дослідження ресурсоємності національної економіки

Вивчення проблематики ресурсоємності базується на системному підході, який передбачає дослідження проблеми на мікро-, мезо-, і макроекономічному рівнях (рис.2).

Рис. 2. Ієрархічна структура цілей обчислення ресурсоємності

Обчислення показників ресурсоємності на різних рівнях управління повинно спрямовуватись на досягнення системи цілей розвитку національної економіки (див. рис.2). Так, на мікроекономічному рівні основними цілями обчислення ресурсоємності є: визначення ефективності використання ресурсів в процесі створення продукції, товарів, надання послуг; визначення ефективності використання ресурсів в технологічних циклах; визначення шляхів зниження ресурсної складової в собівартості продукції, товарів, послуг; визначення ефективності використання ресурсів організаціями. На мезоекономічному рівні обчислення показників ресурсоємності повинно орієнтуватись на: для: визначення галузевої ефективності використання ресурсів; визначення ефективності використання ресурсів за видами економічної діяльності (ВЕД); встановлення галузевої і регіональної

диференціації використання ресурсів. Цілі перших двох рівнів управління доцільно спрямовувати на досягнення загальної мети обчислення показників ресурсоємності, а саме - визначення ефективності використання ресурсів національної економіки і виявлення резервів і напрямків економії їх використання.

Поділяючи думку науковців [8; 9], які розглядають ресурсоємність національної економіки, як узагальнюючий показник ефективності виробництва, що характеризує обсяг витрачених ресурсів на одиницю створеного ВВП країни, та виходячи з особливостей функціонування економічних систем в умовах інтеграційних процесів і наявної вітчизняної системи статистичної інформації щодо ресурсної складової національної економіки виокремимо класифікаційний підхід щодо поділу виробничих ресурсів на матеріально-енергетичні ресурси, трудові ресурси, фінансові ресурси, земельні ресурси, інформаційні та інтелектуальні ресурси.

Відповідно до визначеної класифікації ресурсів складовими ресурсоємності національної економіки крім загальноприйнятих показників, таких як матеріаломісткість, трудомісткість, землеємність, капіталомісткість, фондомісткість [8; 9], технологічна місткість [10] виступатимуть: показник, що характеризує витрати інформаційних ресурсів на одиницю ВВП і показник, що відображає частку інтелектуальних ресурсів у створеному ВВП. З метою проведення комплексної оцінки ефективності витрат всіх видів ресурсів національної економіки економічну діагностику ресурсоємності вважаємо за доцільне здійснювати в розрізі п’яти груп показників: натуральних, вартісних, відносних, коефіцієнтів загальної ефективності виробництва, індексів (рис. 3).

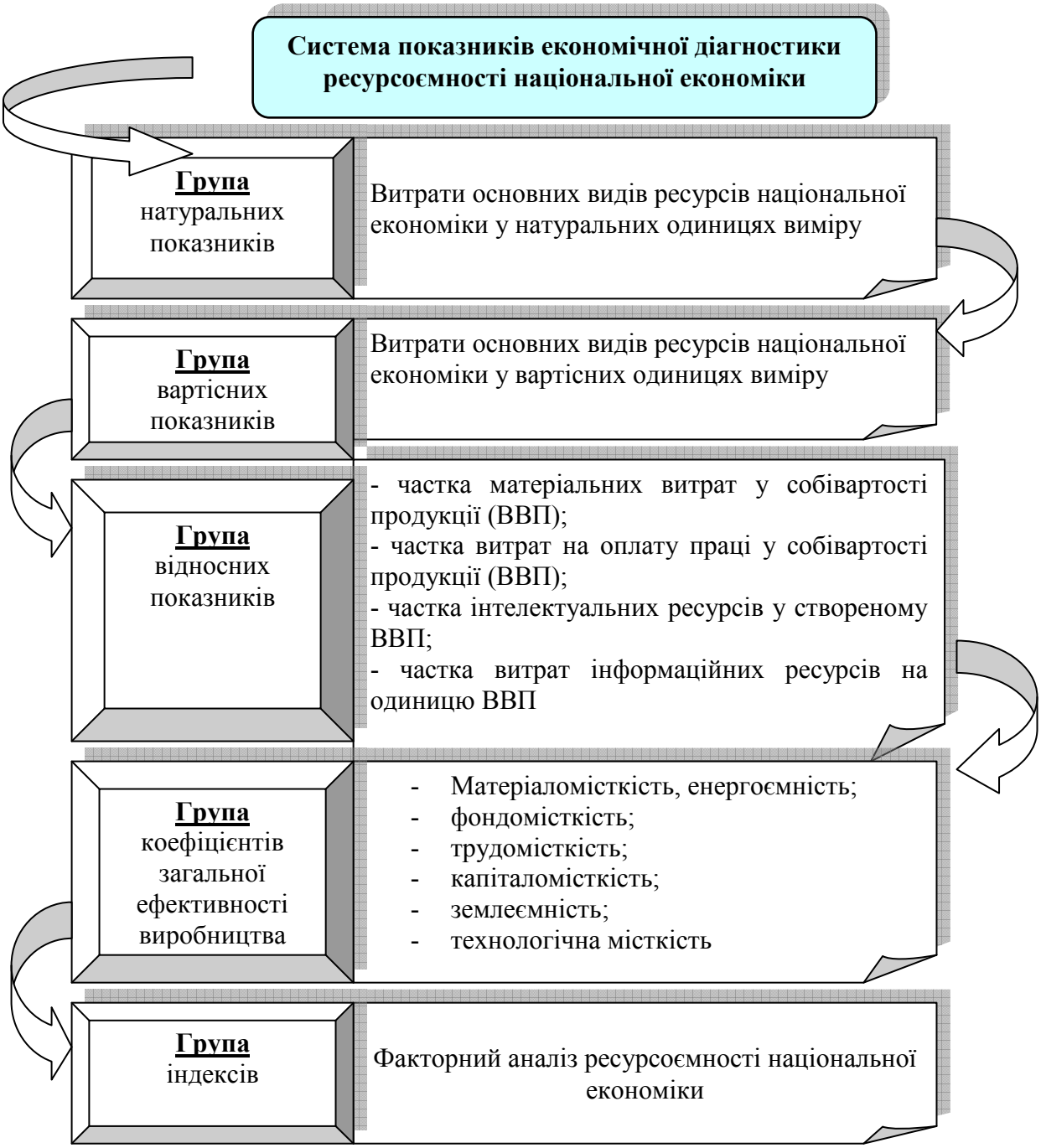

Рис. 3. Система показників економічної діагностики ресурсоємності національної економіки

На наш погляд, проведення економічної діагностики ресурсоємності національної економіки на основі запропонованих показників, згрупованих за одиницями виміру, дозволить в повній мірі визначити рівень використання ресурсів національної економіки загалом і кожного виду ресурсів зокрема, що в свою чергу слугуватиме аналітичною базою для виявлення можливих резервів і напрямків раціонального використання ресурсів національної економіки і

формування організаційно-економічного механізму управління ресурсоємністю національної економіки а також при розробці моделей (стратегій, концепцій) управління ресурсоємністю.

Отже, проблематика ресурсоємності є актуальною і виступає об'єктом досліджень багатьох науковців. В процесі проведення аналізу виявлено низку невирішених теоретико-методологічних питань щодо ресурсоємності національної економіки, зокрема: відсутність комплексних теоретичних досліджень проблем ресурсоємності на макроекономічному рівні; наявність дискусійного аспекту щодо розуміння сутності і виокремлення складових елементів ресурсоємності національної економіки вітчизняними науковцями; відсутність чітко систематизованої методики дослідження ресурсоємності національної економіки. З метою розв'язання наявних проблем запропоновано алгоритм дослідження ресурсоємності національної економіки, використання якого виступатиме теоретико-методологічною основою для формування організаційно-економічного механізму управління ресурсоємністю національної економіки. В рамках етапів запропонованого алгоритму дослідження наведено розуміння автором суті ресурсоємності і її складових елементів, систематизовано показники економічної діагностики ресурсоємності національної економіки, що сприятиме проведенню комплексної оцінки використання ресурсів на всіх рівнях управління і виступатиме інформаційною базою для виявлення резервів і напрямків раціонального використання ресурсів.

Література

1. Эффективность общественного производства // Под ред. Б.П. Плышевского. – М., 1976, - 215 с.

2. Желюк Т.Л. Опорний конспект лекцій з макроекономіки. – Тернопіль: Стародубець, 2004. – 223 с.

3. Samuelson Paul, Nordhaus D. William. Economics. – 14th ed p.cm. McGraw-Hill, inc 1992, - 784 p.

4. Москвін О.О. Експериментальний розрахунок таблиці «витрати-випуск» у порівняльних цінах // Статистика України. - №3. – 2006. – С. 38-43.

5. Кваша Я.Б., Лейкина К.Б. Фондоемкость производства: методологические вопросы. – Москва: «Наука», 1971. – 125 с.

6. Ресурсозбереження. Основні положення: ДСТУ 3051-95(ГОСТ 30166-95) – К.: Держстандарт України , 1996. – 8с. – (Національні стандарти України).

7. http://energyschool.narod.ruencikloped/r.htm

8. Тарасова В.В. Ресурсоємність і ресурсовіддача в агровиробництві: Монографія. – Житомир: вид-во „ДВНЗ" „Державний агроекологічний університет", 2007-С. 60-62.

9. Н. Федоренко, В. Симчера. К оценке эффективности использования национальных ресурсов России // Вопросы экономики. -2006. -№8. - С. 31-40.

10. *Інноваційний розвиток промисловості України // О.І.Волкова, М.П.Денисенко, А.П.Гречан та ін.; під ред. проф. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. – К.: КНТ, 2006. – 648 с.*